

Archeologie středověké a novověké sakrální architektury

5. Řeholní život a jeho formy, řádové domy, klášterní školy a skriptoria.

Řádové instituce

- **3 stol.** – první zárodky vznikaly v Egyptě odkud se rozšířily do Evropy
 - průkopníci mnišství: **sv. Antonín (Veliký):** 251 – 356 – poustevník v Egyptě
 - sv. Pachomius:** 287 – 347 – zakladatel poustevnictví: **eremitství**
 - zastával kolektivní mnišství: **cenobitství**
 - vytvořil první společenství mnichů: **klášter**
- **Mnich** (řec. monachos, jednotlivý, žijící osamoceně)
 - člen náboženského společenství, žijící v klášteře a řídící se řádovými pravidly (slib chudoby a čistoty)
 - Lawrence, Hugh: Dějiny středověkého mnišství. Praha 2001.
- **Řády** – sdružení duchovních osob (řeholníků) řídících se v společném životě zvl. pravidly, tzv. řeholemi
 - **řádový dům: klášter** (lat. claustrum) – politické, hospodářské a kulturní centrum organizované na principu filiace
 - **řádový život:** bohoslužby (liturgie: řec. Leitúrgiá, veřejná služba): mše svatá – přijímání (eucharistie), modlitby, manuální či duševní práce
 - poslání: prosazování a upevňování křesťanství ve společnosti, vztah k Bohu a spása lidské duše

- **Řehole** (lat. regula, pravidlo) – soubor předpisů závazných pro členy daného řádu (i uspořádání budov)
 - 5 hlavních: sv. Basilia, sv. Benedikta s Nursie, sv. Augustina, sv. Františka z Assisi, sv. Ignáce z Loyoly

- **Augustinus Aurelius** – sv. Augustin: křesťanský teolog a filosof (354 – 430)
 - pocházel ze sev. Afriky (Thagasta) v rodině řím. občana Patricia a křesťanky Moniky
 - studoval v Kartágu, tam rétor (řečník)
 - 396: biskup v Hippo



- **Confessiones (Vyznání):** zpověď člověka upřednostňujícího Víru nad Rozumem
- **De Trinitate (O Trojici):** výklad učení o jediném Bohu ve třech osobách
- **De civitate Dei (O Boží obci):** ideál státu spatřuje v uspořádání společnosti obce pozemské (Civitas terraena) a boží (Civitas Dei)

Svatý Augustin čte epištolu svatého Pavla.

Freska z kostela sv. Augustina v San Gimignano, 1464 (5?)



Bazilika sv. Augustina nad ruinami města Hippo Regius (Annaba v Alžírsku), kde světec roku 430 zemřel.



- **Zlatý věk zakládání klášterů** – Francie: 1100 – 1250
 - Čechy: 1140 – 1300
 - konec 10. stol.: 3 kláštery
 - 1131: 8 klášterů
 - poč. 13. stol: 28 klášterů
 - konec 13. stol.: cca 100 mužských a 20 ženských
- **Kláštery** – řádové domy byly duchovní, politická, hospodářská, kulturní a strategická centra s vnitřní a vnější organizací (princip filiace)
- **Klášterní kolonizace** – progresivní hospodářské metody: mlýny, pece (železářské, kovářské), těžba
 - kultivace krajiny: klášteru bylo vykázano místo s vesnicemi (ne pusté)
 - klášterní osady – a) navazovaly na starší osídlení
 - b) „na zeleném drnu“
 - Ostrov u Davle – Hradištko Sekanka
 - založení kláštera a vysvěcení staveb: zpočátku provizoria (sv. Jiří)

Terminologie

- **Generální kapitula** – v čele řádu: zasedání všech opatů, usnesení měla platnost zákona (např. Citeaux, první 1116)
 - opati ze vzdálených zemí jezdit jednou za 3 roky
- **Konvent** – lat. conventus, sbor mnichů (monachi), působil v každém klášteře
- **Mniši** – skládali slib čistoty a chudoby (professus)
- **Preláti** – klášterní hodnostáři:
- **opat** – abbas – v čele kláštera, zodpovědný za dodržování pravidel
- **převor** – prior, zástupce opata, stál v čel konventu
- **celerář** – Cellarius (sklepník)
- **komorník** – camerarius (měl na starosti oděvy)
- **pokladník** – bursarius (měl na starosti ekonomiku kláštera)
- **novicmistr** – vzdělání noviců
- **Konfessor** – zpovědník
- **kantor** – chrámový zpěv
- **fortnýř** – portarius – kontroloval přístup do kláštera
- **konvrši** – conversi, laičtí bratři, heslo sv. Benedikta: Ora et labora (modlitba a práce)

Vzdělání

- Zánik západořímské říše – **do konce 4. stol.** – v západní Evropě: městské pozdně antické školy
 - **5. stol.** – zhroucení školního systému: úpadek měst, hospodářství
 - rustikalizace (povenkovštění) elit (statky)
 - přetrvává znalost latiny (čtení antických textů)
 - 529** – koncil ve Vaison vyzval biskupy v Provence ke zřizování škol při katedrálách a diecézních kostelech v duchu učení sv. Augustina (Augustinus Aurelius)
- **školy:** klášterní, městské, univerzity
 - odborné školy práva a medicíny
 - Riché, P. – Verger, J.: Učitelé a žáci ve středověku. Praha: Vyšehrad 2011.
- **sedm svobodných umění:** 2 stupně – trivium: gramatika, rétorika, logika
 - quadrivium: geometrie, aritmetika, astronomie, hudba

Církevní školy

- **Katedrální** – v biskupských sídlech: výchova světských kněží
- **Farní** – seznamovaly širší vrstvy se základy křesťanství
- **Klášterní** – centra poskytující vzdělání: výuku zajišťovali členové řádu
 - čtení, psaní, počítání, zpěv (chrámovým žaltář)
 - střediska uchovávající filosofické, teologické a hospodářsko-technické dokumenty
 - do 11. stol.: i pro světskou elitu
 - od 11. stol: určeny pouze pro klérus

nahrazeny městskými školami s praktičtější výukou
- **Vnitřní škola** – výchova a vzdělání řádových mnichů a církevních hodnostářů
- **Vnější škola** – aristokracie
- **529 – Monte Cassino**: první benediktinská škola založená římským patricijem Benediktem z Nursie

Skriptoria

- **Nejstarší písařské dílny** – od 8. stol. v záp. Evropě
 - od 10. stol.: benediktinské kláštery: Břevnov a Hradisko u Olomouce, Olomouc
- **Doklady** – materiál rukopisného charakteru: paleografický rozbor (tvůrci, opisy)
 - kaligrafické a liturgické kodexy na zakázku: slavnostní příležitosti jako založení kláštera, korunovace)

Olomouc: **písařská dílna Jindřicha Zdíka** (1126–1150) – 4 až 6 písařů, dochováno 11 rukopisů
nového tzv. Horologium Olomucense: podle dedikace (věnování) vznik spojen s dokončením
Olomouci za katedrálního chrámu s kapitulou u sv. Václava v
episkopátu **Jindřicha Zdíka** (1126–1150)
kde **kapitulní knihovna**: počátky spojeny s katedrálním kostele sv. Petra na Předhradí,
úkony působili 4 kanovníci (kněží), zajišťující pravidelné liturgické
nejstarší opis z 9. stol.: sborník Collationes patrum
– sestavený Janem Cassianem

Olomoucká písařská dílna:

- liturgické pomůcky pro kněze při bohoslužbách
- církevně-právní spisy pro organizaci diecése a biskupský soud
- literatura nauková: výklady biblických textů

Neznámý písař Pavel v Collationes patrum:

- v ruce drží jakési ratiště (kopí, dlouhé rydlo?)
- po zvětšení: procesní kříž



- **Hmotné doklady** – 1320: minoritský **klášter v Marosvásárhely**
 - 16. stol. opuštěn: obyvatelé města přestoupili k protestantismu
 - odpad ze 14. až 16. stol.: keramika, zvířecí kosti a výrobky, bronzové předměty a slitky
 - produkce rukopisů: kování knih, bronzové styly a bronzový zvonek pro zhasínání svíček, pečetidla
 - nálezy lokalizovaly:
 - scriptorium a knihovnu** do sev. křídla kláštera
 - dílnu na výrobu kostěných růženců** (prodej poutníkům), odpad
 - kovotepeckou dílnu**: slitky bronzoviny, bronzové náprstky